

„Cuvinte pline de farmec îmi clocotesc în inimă“

Înțelesul poeziei și al literaturii sapiențiale

WALTER C. KAISER, JR.

Dacă narațiunea reprezintă cea mai mare parte din Biblie, poezia urmează la mică distanță. În total, aproximativ o treime din Vechiul Testament este scrisă sub formă poetică și, dacă ar fi tipărită la un loc, ar alcătui un volum a cărui lungime totală ar depăși-o cu ușurință pe cea a Noului Testament. Noul Testament însuși conține, de altfel, surprinzător de mult material poetic.

În acest capitol, vom analiza mai întâi câteva trăsături ale acestei populare specii literare biblice, inclusiv figurile de stil care caracterizează cu predilecție poezia. Dar, deoarece toate tipurile de literatură biblică folosesc într-o oarecare măsură figurile de stil, ne vom ocupa mai îndeaproape de aceste procedee în a doua secțiune. În cele din urmă, vom examina mai în detaliu așa-numita literatură sapiențială. Cărțile sapiențiale — Iov, Proverbe, Eclesiastul și, pentru unii interpreți, Cântarea Cântărilor — exprimă înțelepciunea dobândită în principal din experiență și din reflectarea asupra căilor lui Dumnezeu. Scriitorii biblici au folosit multe forme diferite în acest proces de transmitere a înțelepciunii, pe care îl rezumă a treia secțiune.

Poezia

Cele mai cunoscute secțiuni poetice din Biblie sînt Psalmii, urmați, probabil, de Proverbe și de alte cărți sapiențiale. Chiar și așa, acestea nu epuizează nicidecum bogăția creațiilor poetice din Vechiul Testament. De fapt, doar șapte cărți din Vechiul Testament nu conțin nici un fel de elemente poetice: Leviticul, Rut, Ezra, Neemia, Estera, Hagai și Maleahi. Poezia Noului Testament include: (1) citate din poeți antici (Fapte 17:28; Tit 1:12; 1 Cor. 15:33); (2) presupuse imnuri creștine din secolul I (ex.: Fil. 2:5-11; 1 Tim. 3:16; 2 Tim. 2:11-13); (3) pasaje după tiparul poeziei vetero-testamentare, precum cele din Luca: *Magnificat* (1:46-55), *Benedictus* (1:68-79), *Gloria in excelsis* (2:14) și *Nunc dimittis* (2:29-32); și (4) pasaje care au un stil poetic măreț și înălțător, precum plîngerea lui Isus pentru Ierusalim (Luca 13:34-35), o parte din Discursul din Camera de Sus (ex.: Ioan 14:1-7) și cîntecele și imaginile din Apocalipsa (ex.: 4:8, 11; 5:9-10, 12-13; 7:15-17; 11:17-18; 15:3-4; 18:2, 14-24; 19:6-8). E extrem de important, așadar, ca interpreții să înțeleagă această formă literară care este poezia.

În ciuda cantității de poezie din Biblie și a vastelor cunoștințe despre formele poetice clasice folosite de poeții greci și latini, interpreții Bibliei adesea nu sînt conștienți de hermeneutica specială pe care o necesită poezia. O parte a problemei apare chiar în cadrul disciplinei interpretării Bibliei, căci cercetătorii acestui domeniu nu au rezolvat încă cele mai importante decizii referitoare la modul în care trebuie să abordăm poezia. Aceasta înseamnă că adesea trebuie să avem o atitudine mult mai circumspectă în procesul de interpretare a poeziei biblice.

PARALELISMUL

Era modernă a studiului poeziei Vechiului Testament a început în 1753, cînd Robert Lowth a publicat magistrala sa lucrare despre acest subiect.¹ Lowth a elaborat o teză care afirma că principala caracteristică a poeziei din Vechiul Testament era ceea ce el a numit paralelism. „Numele paralelism corespondența dintre un vers sau un rînd și un altul. Numele

¹ Robert Lowth, *De sacra poesi Hebraeorum praelectiones academicae*. Clarendon, Oxford, 1753.

versuri paralele acele structuri în care se face o afirmație, urmată imediat de o a doua, alăturată ei sau scrisă dedesubt, echivalentă, contrastantă ca sens sau similară ca formă a construcției gramaticale; numesc termeni paraleli cuvintele sau expresiile care-și răspund unele altora în versuri corespunzătoare.²

Lowth a descris trei tipuri principale de paralelism: sinonimic, antitetic și sintetic. În cazul paralelismului sinonimic, al doilea vers al structurii poetice repetă ideea din primul vers, fără a face nici o adăugare sau diminuare semnificativă. Cîteva exemple de acest tip de poezie sînt:

*Înțelepciunea strigă pe ulițe,
își înalță glasul în piețe (Prov. 1:20).*

*Ada și Țila, ascultați glasul meu!
Nevestele lui Lameh, ascultați cuvîntul meu! (Gen. 4:23)*

*Sufletul meu mărește pe Domnul,
și mi se bucură duhul în Dumnezeu, Mîntuitorul meu
(Luca 1:46b-47a).*

În cazul paralelismului antitetic definit de Lowth, al doilea vers al structurii este în contrast cu ideea și înțelesul primului vers sau le neagă. Multe astfel de paralelisme pot fi întîlnite mai ales în Proverbe 10-22. Două exemple de acest fel sînt următoarele:

*Un fiu înțelept este bucuria tatălui,
dar un fiu nebun este mîhnirea mamei sale (Prov. 10:1).*

*Rănile făcute de un prieten dovedesc credințioșia lui,
dar sărutările unui vrăjmaș sînt mincinoase (Prov. 27:6).*

A treia formă — paralelismul sintetic — a constituit o problemă încă de cînd a fost propusă de Lowth. Ea nu prezintă o repetare a ideii sau un paralelism al ideilor, ca în cazul celorlalte două forme de paralelism. Deși versurile poetice care alcătuiesc paralelismul sintetic pot fi paralele ca formă, ele nu sînt echilibrate în privința gîndului sau a ideilor, așa cum sînt celelalte două tipuri. În cazul formei sintetice, nu există nici gradație,

² Robert Lowth, *Isaiah: A New Translation, with a Preliminary Dissertation and Notes, Critical, Philological, and Explanatory*, ediția a X-a, Peirce, Boston, 1834, p. ix.

nici opoziție între cuvintele din versurile paralele; versurile sînt paralele doar ca formă, pîrînd să imite adevăratul paralelism, fără să o facă de fapt. Primul exemplu de paralelism sintetic pe care l-a dat Lowth a fost următorul:

*Lăudați pe Domnul de jos de pe pămînt,
balauri de mare, și adîncuri toate;
foc și grindină, zăpadă și ceață,
vînturi năpraznice, cari împliniți poruncile Lui,
munți și dealuri toate,
pomi roditori, și cedri toți,
fiare și vite toate,
tîrîtoare și păsări înaripate,
împărați ai pămîntului și popoare toate,
voievozi și toți judecătorii pămîntului,
tinere și tinere,
bătrîni și copii! (Ps. 148:7-12)*

Din cauza problemelor pe care le pune descrierea riguroasă a acestei din urmă categorii (despre care chiar și Lowth a recunoscut că este problematică) și fiindcă o parte relativ mică din poezie poate fi descrisă ca sinonimică sau antitetică, din ce în ce mai mulți cercetători au început să pună la îndoială teza generală a lui Lowth. Acest grup, condus de James Kugel, a susținut că al doilea vers al poeziei adaugă întotdeauna ceva la înțelesul primului vers, dezvoltînd într-un fel ideea din primul rînd poetic. Kugel însă a reacționat atît de puternic față de structura propusă de Lowth, încît ajunge aproape să spună că Biblia nu conține deloc poezie. O astfel de poziție este, după aprecierea noastră, exagerată.³

Deși considerăm că paralelismul este caracteristica principală a poeziei biblice, trebuie să admitem că multe secțiuni poetice biblice conțin doar un

³ Vezi James L. Kugel, *The Idea of Biblical Poetry: Parallelism and Its History*, Yale University Press, New Haven, 1981, și, cu o perspectivă mai moderată, Robert Alter, *The Art of Biblical Poetry*, Basic, New York, 1985. Pentru o evaluare evanghelică a multora dintre aceste teme, vezi următoarele lucrări de Tremper Longman III: *Literary Approaches to Biblical Interpretation*, Zondervan, Grand Rapids, 1987; *How to Read the Psalms*, InterVarsity Press, Downers Grove, Ill., 1988; și „Biblical Poetry”, în *A Complete Literary Guide to the Bible*, Leland Ryken și Tremper Longman III, ed., Zondervan, Grand Rapids, 1993, p. 80-91.

paralelism foarte slab, iar uneori acesta lipsește complet.⁴ Mai mult, unele forme de proză ebraică prezintă o simetrie care ar putea fi clasificată drept paralelism.

În afară de paralelism, alte trăsături ale poeziei ebraice care tind să o deosebească de proză sînt (1) o formă relativ mai concisă și mai succintă și (2) utilizarea mai frecventă a anumitor procedee retorice. Vom discuta aceste trăsături, pe scurt, în secțiunile următoare.

CONCIZIA SAU CARACTERUL SUCCINT AL FORMEI

Spre deosebire de proză, care este organizată de obicei în paragrafe, poezia este divizată în strofe sau stanțe. Una dintre cele mai des întîlnite modalități de a marca sfîrșitul unei strofe este folosirea unui refren. Această trăsătură este atestată în poezia ugaritică și apare în circa optsprezece psalmi (Ps. 39, 42-43, 44, 46, 49, 56, 57, 59, 62, 67, 78, 80, 99, 107, 114, 136, 144, 145). De exemplu, repetarea de trei ori a refrenului în cadrul Psalmilor 42-43, între care există o continuitate, îi divide în trei strofe sau stanțe:

*Pentruce te mîhnești, suflete,
și gemi înlăuntrul meu?*

*Nădăjduiește în Dumnezeu,
căci iarăș Îl voi lăuda;*

El este mîntuirea mea și Dumnezeul meu (Ps. 42:5, 11; 43:5).

În plus, s-ar putea ca și termenul ebraic *selāh* să marcheze finalul sau un alt punct însemnat al strofei. Acest semn apare de șaptezeci și unu de ori în treizeci și nouă de psalmi, precum și în Habacuc 3:3, 9, 13. Din nefericire însă, nimeni nu știe exact care este înțelesul cuvîntului și cu atît mai puțin dacă are vreo funcție poetică.

Poezia biblică este foarte eliptică. Adesea, se dispensează de un substantiv sau de un verb în al doilea vers, nelăsînd astfel nici o formă gramaticală paralelă care să echilibreze versul. Și mai dificilă se dovedește pentru interpreți predilecția clară a autorilor pentru omiterea conjuncțiilor

⁴ În Plîngerile lui Ieremia, de pildă, 104 din 266 de versuri (adică 39%) nu prezintă nici un fel de paralelism (potrivit evaluării prezente în Delbert Hillers, *Lamentations*, AB, Doubleday, Garden City, N.Y., 1972, p. xxxiv). Datele prezentate aici sînt extrem de exacte, deoarece patru din cinci capitole din Plîngeri au în întregime forma unui acrostih alfabetic, ceea ce reprezintă cel mai bun control pe care-l avem asupra formei poetice biblice.

(ex.: și, dar, sau), folosirea doar a citorva indicatori temporali (cînd, atunci, apoi) sau conectori logici (astfel, așadar). În fine, trei elemente specifice prozei ebraice se întîlnesc rar în poezie: prepoziția *et* (marcă a complementului direct), pronumele relativ *ašer* („cine”, „care”, „ce”) și forma verbală specifică narațiunii (care constă din conjuncția „și” plus timpul imperfect).

PROCEDEELE RETORICE

Poezia biblică — asemenea poeziei în general — utilizează din abundență imaginile artistice și figurile de stil, dintre care vom analiza mai multe exemple în următoarea secțiune. Vom remarca aici trei figuri retorice care caracterizează în mod aparte poezia ebraică: chiasmul, discutat anterior, în capitolul despre narațiune, și alte două tipuri de paralelism — care ar putea fi numite simbolism emblematic și, respectiv, paralelism ascendent sau „în trepte”. Aceste procedee pot servi ca indicii care semnalează prezenta poeziei, punîndu-l în gardă pe interpret să fie atent pentru a remarca anumite nuanțe pe care autorul dorește să le transmită prin intermediul textului.

SIMBOLISMUL EMBLEMATIC. În acest tip de paralelism, un vers ia forma unei afirmații faptice directe, în timp ce versul/versurile servind drept contrapondere îmbracă forma unei comparații sau metafore, ca ilustrație figurativă a aceleiași afirmații. Exemple ale acestui procedeu (în care simbolismul emblematic este scris cursiv) sînt următoarele:

*Femeia frumoasă și fără minte este
ca un inel de aur pus în ritul unui porc (Prov. 11:22).*

*Ca apa proaspătă pentru un om obosit,
așa este o veste bună venită dintr-o țară depărtată (Prov. 25:25).*

*Cum dorește un cerb izvoarele de apă,
așa Te dorește sufletul meu pe Tine, Dumnezeule! (Ps. 42:1)*

PARALELISMUL ASCENDENT. Cu ajutorul acestui procedeu foarte răspîndit (numit și „paralelism în trepte”), poetul repetă un grup de două sau trei cuvinte în două — uneori pînă la trei sau patru — versuri succesive. Interpretul trebuie să remarce accentuarea și frumusețea estetică pe care o realizează acest tip de poezie. Exemplele următoare sînt din Psalmi:

*Căci iată, Doamne, vrăjmașii Tăi,
iață vrăjmașii Tăi pier:*

toți cei ce fac răul sînt risipiți (92:9).

*Rîurile vuiesc, Doamne,
rîurile vuiesc tare,
rîurile se umflă cu putere (93:3)*

*Cîntați Domnului o cîntare nouă!
Cîntați Domnului, toți locuitorii pămîntului!
Cîntați Domnului, binecuvîntați Numele Lui (96:1-2a).*

Figurile de stil

Acum este momentul să analizăm mai sistematic gama figurilor de stil pe care le folosesc autorii biblici. Aceste procedee apar în poezie, precum și în narațiune, în profeții, în epistole și în alte specii literare, așa cum apar, de altfel, în literatura de pretutindeni. Deși nu cunoaștem reguli total obiective pentru identificarea tuturor figurilor de stil pe care le-a folosit un autor biblic în transmiterea mesajului său, există totuși anumite întrebări pe care le putem adresa unui text și care pot servi ca linii directoare pentru a stabili dacă autorul s-a îndepărtat de sensul strict literal al cuvintelor și al expresiilor folosite.

1. Există o nepotrivire între subiect și numele predicativ, precum în propoziția „Dumnezeu este Stîncă noastră”, în care un subiect însufletit (Dumnezeu) este asociat cu un nume predicativ substantival neînsufletit (stîncă)?
2. În mod similar, este vorba de o situație în care predicatul atribuie subiectului acțiuni care nu sînt posibile în lumea reală, precum „munții vor bate din palme“?
3. Avem de-a face cu situații în care un cuvînt foarte plastic este urmat de un altul care îl explică sau îi restrînge sensul, precum „sîntem morți” urmat imediat de expresia „în păcatele și în neleguirile noastre”? „Morți” aici este transferat din sfera morții fizice în cea a conduitei morale.
4. Se simte nevoia unei figuri de stil în acest punct al textului pentru a-i da o încărcătură mai dramatică, a-i intensifica emoția sau pentru a-l face mai memorabil?

5. Trăsătura pe care am identificat-o drept figură de stil poate fi regăsită în alte contexte?

Unul dintre cele mai detaliate manuale despre figurile de stil este cel al lui E. W. Bullinger.⁵ În cartea sa, el clasifică mai bine de două sute de figuri de stil și oferă opt mii de ilustrații pentru modul în care sînt folosite în Scriptură. În fiecare caz, Bullinger definește mai întii figura de stil, apoi citează exemple din literatura clasică a autorilor greci și latini și, în final, dă numeroase exemple din Scripturi. Cartea reprezintă una dintre cele mai valoroase lucrări pentru cei care studiază Cuvîntul lui Dumnezeu.

În continuare, vom menționa cele mai întîlnite figuri de stil, grupîndu-le după criteriul comparației, al adînșării sau al plinătății expresiei, al relației sau al asocierii, al contrastului și al omisiunii.⁶

FIGURI DE STIL DE COMPARAȚIE

COMPARAȚIA. Cea mai simplă și mai directă dintre toate figurile de stil este comparația. Comparația este o asociere expresă sau formală a două lucruri sau două acțiuni, în care despre un termen se spune că este „precum” sau „ca” celălalt. „Căci dupăcum ploaia și zăpada se pogoară din ceruri, și nu se mai întorc înapoi, ci udă pămîntul... tot așa și Cuvîntul Meu, care iese din gura Mea...” (Is. 55:10–11). Comparația are menirea de a ilustra ceea ce dorește să transmită autorul. Deoarece comparația este exprimată, ea este cel mai ușor de recunoscut dintre toate figurile de stil; funcția ei în text este, în general, foarte clară.

METAFORA. O figură de stil mai dificilă, dar mult mai frecventă, este metafora. Aici comparația dintre termeni este neexprimată sau doar sugerată. În acest caz, ideea este transferată de la un element asupra celuilalt fără a se spune în mod expres că unul este „precum” sau „ca” celălalt. De exemplu, Isus, referindu-se la Irod Antipa, exclamă: „Duceți-vă

⁵ E. W. Bullinger, *Figures of Speech Used in the Bible: Explained and Illustrated*, 1898, retipărită, Baker, Grand Rapids, 1968. Vezi și George M. Lamsa, *Idioms in the Bible Explained*, Harper & Row, New York, 1985.

⁶ Cf. A. H. Snyman și J. V. W. Cronje, „Toward a New Classification of the Figures (ΣΧΗΜΑΤΑ) in the Greek New Testament”, în *NTS* 32, 1986, p. 113–121. Autorii folosesc două categorii, figuri de sil gramaticale și figuri retorice. După care toate aceste figuri de stil sînt grupate în funcție de patru principii: repetiție, omisiune, răsturnarea așteptărilor și măsura unităților.

și spuneți *vulpilor aceleia*” (Luca 13:32). Isus, fără îndoială, a făcut abstracție de înfățișarea fizică a vulpii, precum aspectul îmblănit, concentrându-se asupra trăsăturii pe care o avea în comun cu Irod Antipa, șiretenia. Isus a conferit acestei comparații un caracter memorabil, poate chiar comic; probabil că de multe ori ne vine în minte imaginea unei vulpi atunci când ne gândim la Irod Antipa.

Să remarcăm că orice comparație sau metaforă cuprinde trei părți: (1) subiectul sau termenul care este ilustrat de către imagine, (2) imaginea prin care se face o comparație directă sau sugerată și (3) punctul de comparație sau similaritate directă sau implicită. În unele cazuri, unul sau mai multe dintre aceste elemente pot lipsi și trebuie să fie subînțelese de cititor. De exemplu, când Isus i-a trimis pe ucenici „ca pe niște miei în mijlocul lupilor”, El nu a precizat în mod direct elementul (1), pe care însă interpretării îl pot identifica fără probleme.

Există pericolul de a exagera posibilitățile interpretative ale unor astfel de comparații și de a ajunge să sugerăm un număr nelimitat de idei directe sau indirecte. Îmi amintesc că, odată, l-am auzit pe un student de colegiu prezentând cu mare entuziasm o predică devoțională din Psalmul 104:16, care spune, după AV: „Copacii Domnului sînt plini *de sevă*.” Apoi a purces la extragerea a tot felul de comparații „cu lipici” (dar memorabile) pe care le-a identificat între credincioși și copacii plini de sevă. N-avea importanță că termenul *sevă* nici măcar nu apare în textul original (NIV spune: „Copacii Domnului sînt bine udați”, Cornilescu: „Se udă copacii Domnului”), ea se revărsa din belșug, după cum se revărsau și aluziile la diferite puncte de comparație cu credincioșii.

G. B. Caird ne avertizează în legătură cu această problemă.

Cînd psalmistul ne spune că o familie unită este ca untdelemnul care se prelinge pe barba lui Aaron și pe marginea mantiei sale, el nu încearcă să ne convingă că unitatea familială este slinoasă, unsuroasă sau volatilă; el se gîndește la mireasma pătrunzătoare care s-a răspîndit peste tot și care i s-a imprimat atît de adînc în memorie la ungerea marelui preot (Ps. 133:2).⁷

⁷ G. B. Caird, *The Language and Imagery of the Bible*, Westminster, Philadelphia, 1980, p. 145.

PARABOLA ȘI ALEGORIA. Cînd o comparație este amplificată și transformată într-o povestire, ea devine o parabolă sau pildă. Isus a folosit această formă de comparație cu mare măiestrie. (Vezi cap. 6, secțiunea „El le-a vorbit în pilde“.) În mod similar, o metaforă poate fi amplificată și la dimensiunile unei povestiri, transformîndu-se în alegorie. Una dintre cele mai memorabile alegorii din textul biblic este cea despre fidelitatea maritală, din Proverbe 5:15-23. Comparația care se face acolo este între obiceiul de a bea apă din propria fîntină și necesitatea de a fi credincios în domeniul responsabilităților conjugale și al privilegiilor căsătoriei.

FIGURI DE STIL ALE ADIȚIUNII SAU ALE PLINĂȚĂII EXPRESIEI

PLEONASMUL. Un procedeu literar foarte agreat de scriitorii cînd vor să sublinieze o idee este figura de stil numită pleonasm. Această figură de stil presupune o redundanță a exprimării, cu scopul de a obține un anumit efect asupra ascultătorului sau a cititorului. Astfel, Genesa 40:23 ne informează că „Mai marele paharnicilor nu s-a mai gîndit însă la Iosif. L-a uitat.“ Scriitorul ar fi putut încheia propoziția după cuvîntul „Iosif“. Acest aspect i s-a părut important însă și a adăugat, în mod redundant: „L-a uitat.“

PARONOMASIA. Un alt mod de a capta atenția ascultătorului sau a cititorului este folosirea unei figuri de stil cunoscute sub numele de paronomasia. Aceasta presupune o intensificare a exprimării prin repetarea cuvintelor care sună similar, dar care nu sînt neapărat similare ca sens sau înțeles în toate cazurile, căci adesea cuvintele asemănătoare sînt folosite doar pentru a obține un anumit efect. Unul dintre cele mai cunoscute exemple de paronomasia se găsește în primul capitol al Bibliei, *tôhî wâbôhî* „pustiu și gol“ (Gen. 1:2). În Noul Testament, există expresia *panti pasan* „[avînd] totdeauna [în] toate lucrurile [din] destul“ (2 Cor. 9:8). Efectul este similar cu cel pe care-l obținem cînd spunem: „harcea-parcea“, „hodoronc-tronc“ sau „tam-nisam“. Alăturarea acestor cuvinte are efect comic, dar ele nu sînt menite să aibă înțeles separat de cuvîntul pereche — ca și cînd, în cazul primului exemplu, „pustiu“ ar putea reprezenta o idee separată de „gol“.

HIPERBOLA. Hiperbola este o exagerare intenționată sau o amplificare ce are scopul de a intensifica efectul a ceea ce se spune. Psalmistul a exagerat în mod deliberat cu afirmațiile sale din Psalmul 6:6: „Nu mai pot gemînd! În fiecare noapte îmi stropesc așternutul, și-mi scald picioarele în lacrimi.“ (Ați citit vreodată acest text fără să fiți frapați de această hiperbolă?)

izbitoare?!) În același fel, nu trebuie să luăm în mod literal unele cuvinte ale lui Isus din Predica de pe Munte, care conțin o hiperbolizare evidentă. De exemplu, Isus a spus: „Dacă deci ochiul tău cel drept te face să cazi în păcat, scoate-l și leapădă-l de la tine” (Mat. 5:29). Interpretul trebuie să vadă aici o exagerare conștientă din partea lui Isus, un îndemn care să-i determine pe ascultători să acționeze imediat, prin îndepărtarea a tot ceea ce ar putea fi prilej de cădere. În Judecători 7:12, madianiții și amaleciții care s-au strâns împotriva Israelului, în vremea lui Ghedeon, erau „ca o mulțime de lăcuste”, iar „cămilele lor erau fără număr, ca nisipul de pe marginea mării”. O astfel de figură de stil transmite în mod dramatic o parte din nivelul de frustrare al lui Ghedeon, ca și aparenta imposibilitate a misiunii care îi stătea înaintea.

HENDIADA. Un alt mod de a spori efectul a ceea ce se spune este folosirea hendiadei — folosirea a două cuvinte atunci când, de fapt, se face referire la un singur lucru. În Genesa 19:24, în limba ebraică se spune în mod literal că „a plouat foc și pucioasă”. NIV recunoaște hendiada și traduce prin „sulf aprins” (după cum ar putea fi tradus „pucioasă arzînd”). În Noul Testament, Ioan 1:17 ar putea constitui un alt exemplu, căci „plin de har și de adevăr” face referire la adevărul plin de har al lui Dumnezeu.

HENDITRIADA. Asemănătoare cu hendiada este henditriada, unde trei cuvinte sînt folosite pentru a exprima un singur concept. În Ioan 14:6, Isus a declarat: „Eu sînt calea, adevărul și viața”, intenționînd probabil să exprime ideea că El este singura cale adevărată și vie către Tatăl. Același lucru s-ar putea spune despre sfîrșitul rugăciunii Tatăl nostru din Matei 6:13, care apare doar în manuscrisele tîrzii: „Căci a Ta este împărăția și puterea și slava în veci.” Această henditriadă are scopul de a indica faptul că Hristos are o împărăție puternică și glorioasă, care va dura veșnic.

Un alt exemplu provine din Daniel 3:7, unde regele Nebucadnețar al Babilonului a poruncit ca, la sunetul instrumentelor, „toate popoarele, neamurile și limbile” (traducere literală) să se plece și să se închine chipului pe care îl înălțase. Pentru că limbile nu se pleacă, și cu atît mai puțin nu se închină, această figură de stil este o henditriadă prin care oamenilor din fiecare neam și de toate limbile li se cerea să se plece în semn de închinare față de acest idol.

FIGURI DE STIL ASOCIATIVE ȘI DE RELAȚIE METONIMIA. Deoarece figurile de stil se bazează pe un anumit tip de asemănare sau relație dintre diferite obiecte, se poate exprima o cauză atunci când este vizat de fapt efectul, după cum este posibilă înlocuirea unui substantiv cu un alt substantiv cu care este în strînsă asociere. Astfel, vorbim despre puterea militară a Statelor Unite folosind numele clădirii cu cinci laturi unde se află sediul ei, Pentagonul. Această figură de stil se numește metonimie. Astfel, Luca 16:29 declară că frații bogatului îi aveau pe „Moise și pe proroci”, deși aceștia muriseră de mult. Prin urmare, ceea ce s-a intenționat să se înțeleagă este faptul că ei aveau *cărțile* pe care Moise și prorocii Vechiului Testament le-au scris. Când Dumnezeu a promis în 2 Samuel 7:16 că „tronul” și „casa” lui David vor dăinui veșnic, aceasta nu înseamnă că cele două pot fi văzute și în ziua de astăzi. Casa lui David însemna dinastia și linia genealogică; tronul se referea la statutul de rege.

SINECDOCA. Strîns înrudită cu metonimia este figura de stil numită sinecdocă, prin care întregul poate reda o parte și partea poate reda întregul. Astfel, Luca 2:1 afirmă că „toată lumea” trebuia să plătească taxele, dar, din context, se înțelege de fapt ceea ce traducătorii NIV au redat prin „întreaga lume romană”.

În același fel, Matei 12:40 folosește formula stereotipă „trei zile și trei nopți”, dar, așa cum se poate vedea și în 1 Samuel 30:12, nu are, de fapt, intenția de a desemna o perioadă totală de șaptezeci și două de ore. În acest ultim pasaj, David a dat peste un egiptean care făcuse parte din ceata care-i răpise familia și toate averile de la Țiclag, în timp ce el și cei șase sute de oameni ai lui erau plecați. Atunci când David l-a întrebat pe egiptean cât de mult timp a trecut de când fusese abandonat de amaleciții prădători, pe care David îi urmărea, răspunsul a fost „trei zile și trei nopți”. Dar apoi egipteanul a adăugat: „Stăpînul meu m-a părăsit când m-am îmbolnăvit, și *astăzi este a treia zi*” (v. 13, traducere literală). Astfel, cele trei zile și trei nopți au fost puse împreună pentru că exista această formulă stereotipă care se folosea întotdeauna în astfel de cazuri. Mai mult, se obișnuia, așa cum arată numeroase exemple din text, să se vorbească despre întregul interval de o zi și o noapte (sau de un an) atunci când se avea în vedere doar o parte din el.

Un exemplu final de sinecdocă este cel din Judecători 12:7, unde textul ebraic, tradus literal, spune că judecătorul Iefta a fost îngropat „în cetățile

Galaadului”. Evident, lefăa nu a fost tăiat bucățele pentru a fi îngropat pretutindeni în Galaad; în text, partea a fost înlocuită printr-o mulțime de cetăți, de aceea, așa cum traduc cele mai multe versiuni, corect este: „[el] a fost îngropat într-una din cetățile Galaadului.”

FIGURI DE STIL CONTRASTIVE

IRONIA. Când un scriitor folosește cuvinte pentru a transmite opusul înțelesului lor literal, acest procedeu se numește ironie. Ea este folosită cel mai des în contexte unde găsim și sarcasm sau ridiculizare. Astfel, soția lui David, Mical, l-a luat în derîdere: „Cu cită cinste s-a purtat azi împăratul lui Israel descoperindu-se înaintea slujnicilor supușilor lui, cum s-ar descoperi un om de nimic!” (2 Sam. 6:20). Iov manifestă aceeași tendință de a exprima opusul vorbelor spuse atunci când face caustic o remarcă despre așa-ziii săi prieteni care au continuat să-l asalteze cu aplicațiile teologice greșite: „S-ar putea zice, în adevăr, că neamul omenesc sînteți voi, și că odată cu voi va muri și înțelepciunea!” (Iov 12:2).

LITOTA. Litota este o modalitate de exprimare atenuată, care afirmă ceva prin negarea contrariului său. De exemplu, Pavel afirmă în Fapte 21:39: „Eu sînt Iudeu din Tarsul din Cilicia, cetățean al *unei cetăți nu fără însemnătate*.” Avraam se subapreciază, considerîndu-se „praf și cenușă” (Gen. 18:27), pentru a accentua măreția lui Dumnezeu.

EUFEMISMUL. O a treia formă de contrast apare atunci când un cuvînt dezagreabil, dur și lipsit de delicatețe este înlocuit cu o exprimare mai plăcută și mai blîndă. Acest procedeu este cunoscut sub numele de eufemism. După cum oamenii preferă să folosească termenul „baie” în loc de „WC”, tot așa, în Judecători 3:24 și 1 Samuel 24:3 se folosește expresia „a-și acoperi picioarele” pentru defecare, deoarece veșmintele acopereau picioarele atunci când omul se apleca. Fapte 2:39 și Efeseni 2:13 folosesc un eufemism etnic atunci când spun „toți cei ce sînt departe/voi... erați depărtați”. Evident, acesta este un mod ocolit de a vorbi despre neamuri, fără a se recurge însă la acest termen.

FIGURI DE STIL DE OMISIUNE. Adesea, textul omite anumite cuvinte sau expresii, în ideea că sensul va fi reconstituit de cititor.

ZEUGMA. O formă foarte interesantă a unui astfel de procedeu este zeugma. Această figură de stil unește două subiecte sau componente cu un verb, în situația în care verbul se referă numai la una dintre cele două părți de propoziție. Multe dintre acestea au fost clarificate prin

inserarea unor verbe în cele mai multe traduceri moderne, deci ele nu pot fi identificate decât în traduceri literale ale textului ebraic sau grecesc. Zeugma mea preferată se află în Genesa 4:20: „Iabal... a fost tatăl celor ce locuiesc în corturi și vite” (lit.). Traducând „... și păzesc [cresc — NIV] vite”, versiunile moderne ne arată mai direct (dar mai puțin plastic), ce a vrut autorul să înțeleagă cititorii lui. În mod similar, o declarație din 1 Timotei 4:3 se încadrează în aceeași categorie, căci îi descrie pe cei care „le interzic [oamenilor] să se căsătorească, [și le poruncesc] să se abțină de la anumite mâncăruri” (lit.).

ELIPSA. Categoria mai largă a unor astfel de omisiuni este numită elipsă. În acest caz, o afirmație incompletă trebuie să fie completată pentru a întregi ideea pe care autorul dorește să o exprime. Bullinger dedică primele 130 de pagini din cele 1.100 de pagini ale cărții *Figures of Speech* discuției despre elipsă. Elipsa poate cuprinde aproape totul, de la subiect, verb, pronume și pînă la o întreagă propoziție subordonată. Acest ultim tip poate fi ilustrat cel mai bine cu 2 Tesaloniceni 2:3, unde îndemnul introductiv „Nimeni să nu vă amăgească în vreun chip” este urmat de declarația „căci [acea zi nu va veni] înainte ca să fi venit lepădarea de credință, și de a se descoperi omul fărădelegii”, în care parantezele indică propoziția omisă care trebuie subînțeleasă. Din fericire, cele mai multe dintre aceste elipse au fost deja rezolvate în cele mai multe traduceri, pentru a transmite sensul pe care îl impune contextul.

CONCLUZII

Biblia conține multe alte figuri de stil, dar noi am parcurs și am analizat câteva dintre cele mai importante. Ele se vor dovedi mereu o sursă bogată de semnificație, atrăgându-ne atenția asupra unui aspect pe care autorul dorește să-l sublinieze în cadrul informațiilor din text. Interpretul însă trebuie să fie atent mai ales cînd are de-a face cu figuri de stil de comparație (comparații, metafore, parabole și alegorii), pentru a rezista tentației de a crea mai multe analogii decât cele pe care autorul le-a ales pentru comparația sa directă sau sugerată. În mod similar, atunci cînd sînt folosite figurile de stil asociative contrastive, supletive sau eliptice, trebuie să avem grijă să reținem cit mai mult posibil ideea a ceea ce se spune, în funcție de constrîngerile contextuale și de gama utilizării respectivei figuri de stil.

Figurile de stil nu sînt la fel de precise în privința înțelesului lor ca și proza lipsită de procedee artistice. Dar ceea ce le lipsește la capitalul

precizie este compensat de capacitatea lor sporită de a reda imagini vii și de a conferi textului o plasticitate care prozei îi lipsește. În acest fel, atenția noastră este îndreptată spre anumite elemente care, altfel, ar fi trecute cu vederea.

Literatura sapiențială

Cele trei sau patru cărți ale Bibliei cunoscute ca literatură sapiențială exprimă preocuparea scriitorilor de a ne trăi viața potrivit ordinii instituite de Dumnezeu în lume. Eclesiastul rezumă „datoria oricărui om”: „Teme-te de Dumnezeu și păzește poruncile Lui” (12:13). Cei care aleg să disprețuiască înțelepciunea și disciplina divină sînt numiți fără înconjur nebuni (Prov. 1:7).

În afară de Iov, Proverbe, Eclesiastul și Cîntarea Cîntărilor, canonul catolic mai include și cărțile apocrife Eclesiasticul (Ben Sirah) și Înțelepciunea lui Solomon printre cărțile literaturii sapiențiale. Pe lângă această listă, atît creștinii, cît și evreii includ, de regulă, anumiți psalmi care prezintă fie același stil literar ca și cărțile sapiențiale, fie același material tematic. Acești psalmi prezintă cîteva trăsături caracteristice literaturii sapiențiale în general:

1. Acrostihuri alfabetice (versurile încep în mod succesiv cu literele alfabetului ebraic);
2. Formule numerice („Șase lucruri urăște Domnul, și chiar șapte...“);
3. Formule de binecuvîntare;
4. Formule de tipul „mai mult/mai bine” („Mai mult face puținul celui neprihănit, decît belșugul multor răi.“);
5. Comparații și muștrări;
6. Îndemnuri ale tatălui către fiul său;
7. Folosirea proverbelor, a comparațiilor, a întrebărilor retorice și a expresiilor de tipul „Ascultați-mă“.

Psalmii considerați parte a literaturii sapiențiale sînt următorii: 1, 19b, 32, 34, 37, 49, 78, 111, 112, 119, 127, 128 și 133.

Pentru a face dreptate, ar trebui să spunem că literatura sapiențială ebraică nu este un gen simplu, ci unul compozit, cu mai multe subgenuri și specii. Una dintre ele este alegoria, pe care am analizat-o în secțiunea

precedentă. Printre celelalte specii se numără proverbul, zicătoarea, ghicitoarea, îndemnul, dialogul și onomasticonul (ex.: înșiruiți de nume sau substantive).

PROVERBUL

Proverbele sînt afirmații concise, memorabile, care însumează înțelepciunea multora, posedă o plinătate a înțelesului cu o aplicație largă și au un anumit tîlc care le asigură o Savoare și o utilitate perenă. Ele se găsesc, practic, pretutindeni în Biblie. Prin natură și formă, proverbele sînt afirmații generalizate, care acoperă cel mai mare număr de situații, dar în nici un caz nu trebuie să fie considerate drept seturi de reguli inflexibile, aplicabile în fiecare caz, fără excepție.

Dimpotrivă, adesea, proverbele se bat cap în cap, atît în cultura noastră, cit și în Scriptură. De exemplu, cineva sfătuiește pe altcineva în privința perspectivelor de căsătorie: „Ce poți face astăzi, nu lăsa pe mîine“, în timp ce altul avertizează: „Măsoară de șapte ori înainte de a tăia o dată“ sau „Graba strică treaba“. Ar trebui ascultătorul să se grăbească sau să procedeze cu atenție?

În mod similar, Proverbe 26:4-5 recomandă:

*Nu răspunde nebunului după nebunia lui,
ca să nu semeni și tu cu el.*

*Răspunde însă nebunului după nebunia lui,
ca să nu se creadă înțelept.*

În acest caz, nu este vorba de o situație în care autorul acestor proverbe, probabil Solomon (Prov. 25:1), este nehotărît dacă să ne recomande să răspundem sau nu unui nebun; ci el oferă două scenarii din care omul înțelept să-și dea seama dacă a aplicat sau nu adevărul cu înțelepciune. În unele situații, omul înțelept ar putea conchide că nebunul n-ar face decît să-l tragă pe interlocutor în mocirlă și că cei doi ar ajunge să fie priviți la fel. În alte cazuri, omul înțelept poate trage concluzia că un cuvînt bine plasat la momentul potrivit și-ar putea face efectul scontat, salvîndu-l pe nebun de la pierzare.

ZICĂTOAREA

Foarte apropiată de proverb este zicătoarea. Zicătorile sînt afirmații care exprimă ceea ce se întîmplă sau nu din cînd în cînd. Nici acestea nu

ar trebui să fie considerate reguli fixe, ci simple observații. Aceste zicături pot fi didactice (ex.: Prov. 14:31 — „Cine asuprește pe sărac, batjocorește pe Ziditorul său, dar cine are milă de cel lipsit, cinstește pe Ziditorul său”) sau experiențiale, descriind situații care au potențialul de a se ivi frecvent, dar care nu au reguli fixe (ex.: Prov. 17:28 — „Chiar și un prost ar trece de înțelept dacă ar tăcea, și de priceput dacă și-ar ținea gura”). Adesea, aceste zicături sînt grupate în jurul unui subiect, într-o manieră similară modului în care Proverbe 1-9 revine mereu la contrastul dintre cele două femei: Madam Nebunie și Doamna Înțelepciune.

GHCITOAREA

Ghicitorea are menirea de a-l nedumeri și contraria pe ascultător sau pe cititor, pentru a ascunde sau a face neclare anumite părți ale înțelesului ei, testînd astfel perspicacitatea și priceperea celor care încearcă să o dezlege.

Cea mai cunoscută ghicitoare din Biblie nu apare în secțiunea scrierilor sapiențiale, ci în Judecători 14:14. Samson pune la încercare iscusința filistenilor cu următoarea ghicitoare:

*Din cel ce mănîncă a ieșit ce se mănîncă,
Și din cel tare a ieșit dulceață.*

După ce au convins-o pe soția lui Samson să le dea soluția („Dacă n-ați fi arat cu juncana mea...” spunea Samson [Jud. 14:18]), filistenii au anunțat triumfători:

*Ce este mai dulce de cît mierea,
și ce este mai tare decît leul?*

Regina din Seba s-a numărat printre cei care au venit la curtea lui Solomon pentru a-l „încerca” prin ghicitori și întrebări grele (1 Împ. 10:1). Într-adevăr, unul dintre scopurile pentru care Solomon a scris cartea Proverbelor a fost „să înțeleagă un proverb și o vorbă cu tîlc; zicăturile și ghicitorile înțelepților” (Prov. 1:6, traducerea autorului).

Există ghicitori și în Noul Testament. Apocalipsa 13:18 întrebă dacă există cineva care să aibă pricepere. Dacă da, „să socotească numărul fiarei. Căci este un număr de om. Și numărul ei este: șase sute șase zeci și șase.”

Unele ghicitori sînt atît de dificile, încît nici măcar nu sîntem siguri cum trebuie să le traducem, la atîta timp de la scrierea lor. De exemplu, Proverbe

26:10 a fost tradus în AV: „Dumnezeul cel mare care a făcut toate lucrurile răsplătește și pe nebun, și pe cei ce fac fărădelege.“ Dar NIV traduce același verset în felul următor: „Ca un arcaș care rănește la întâmplare este cel care tocmește la lucru pe un nebun sau pe cei care sînt în trecere.“ Aceste două versiuni sînt cît se poate de diferite — după cum este și versiunea oferită de New Jewish Publication Society's Tanakh — The Holy Scriptures: „Un stăpîn poate produce orice, dar cel care tocmește un netot este ca unul care tocmește pe cei aflați în trecere.“ Textul ebraic este susceptibil de a oferi încă alte cîteva versiuni. Acest verset a avut scopul de a-i lăsa pe oameni nedumeriți — și nedumeriți i-a lăsat!

ALEGORIA

Alegoria este o metaforă extinsă — după cum parabola este o comparație extinsă. Prin urmare, alegoria conține în ea însăși interpretarea sa. În loc de a menține separația dintre imaginea artistică și lucrul semnificat, așa cum se întîmplă în cazul comparației și al parabolei, în metaforă și alegorie lucrul semnificat este identificat cu imaginea însăși. Astfel, creștinii și sarea sînt văzuți ca fiind același lucru, prin prisma metaforei: „Voi sînteți sarea pămîntului“ (Mat. 5:13). Isus și vița sînt priviți ca fiind o singură unitate în Ioan 15:1: „Eu sînt adevărata viță, și Tatăl Meu este vierul.“

O metaforă care constă doar dintr-un singur cuvînt sau dintr-o singură propoziție nu este alegorie. Dar atunci cînd este amplificată pînă la proporțiile unei narațiuni cu multe detalii, respectiva figură de stil devine o alegorie. Alegoria „viței [scoase] din Egipt“ din Psalmul 80:8-15 se referă în mod limpede la ceea ce a făcut Dumnezeu pentru Israel, care în acest caz este „vița“. Dar un exemplu și mai bun de metaforă extinsă este Proverbe 5:15-23. Această alegorie încurajează intimitatea sexuală ca parte a fidelității maritale, folosind imaginea cuiva care bea apă din fîntina sau din izvorul propriu. Indiciul pe care îl oferă autorul pentru a dezlega sensul acestei alegorii se află în versetul 18, unde autorul pare să întrerupă o aparentă pledoarie pentru economisirea apei: autorul îl îndeamnă pe cititor: „Bucură-te de nevasta tinereții tale.“ O astfel de afirmație este atît de neașteptată, încît la început ești tentat să crezi că rîndul acela nu-și are locul acolo — subiectul principal este apa. Dar cînd scriitorul continuă: „Fii îmbătat tot timpul de drăgălășiile ei, fii îndrăgostit necurmat de dragostea ei!“ (v. 19), este clar că avem de-a face cu o alegorie.

O altă alegorie frapantă se găsește în Eclesiastul 12:1-7, unde imagistica poetică descrie efectele trecerii anilor asupra oamenilor. Învățătorul surprinde într-un limbaj plastic modul în care „se opresc ceice macină, căci s-au impuținat” (v. 3c, lipsa dinților diminuează capacitatea de a mesteca hrana) și „uruitul morii slăbește” (v. 4b, cei fără dinți pot mânca doar hrană moale). „Se încovoie cele tari” (v. 3b), alcătuiind imaginea picioarelor nesigure și a genunchilor slăbiți. „Înflorește migdalul” (v. 5c) pe măsură ce părul albește. Afirmatia „iar capera⁸ nu-și mai face efectul” (v. 5e, NASB; „pînă nu-ți trec poftetele” — Cornilescu) s-ar putea referi la o pierdere a vigoriei sexuale. Alegoria este o specie literară care aduce o mare bogăție atît secțiunilor sapiențiale, cît și altor secțiuni literare ale Bibliei.

İNDEMNUL

O altă specie literară din categoria amplă a literaturii sapiențiale, cu largă răspindire în Orientul Apropiat, este îndemnul. Egiptenii, în special, au dus această formă literară pînă la gradul de mare artă, în multele învățături pe care le dădeau celui ce avea să devină viitorul conducător al Egiptului.

Îndemnurile apar fie într-o formă pozitivă (porunci), fie într-o expresie negativă (interdicții). De regulă, fiecărui îndemn îi este atașată o clauză motivațională care explică de ce este făcută injoncțiunea respectivă și care vor fi consecințele ei. De exemplu, Proverbe 23:3 recomandă: „Nu pofti mincările lui [ale conducătorului] alese, căci sînt o hrană înșelătoare.”

DIALOGUL

Cartea lui Iov reprezintă cea mai amplă folosire a dialogului în scrierile sapiențiale. Dialogul are loc între Iov și cei trei „prieteni” ai lui: Elifaz din Teman, Bildad din Șuah și Țofar din Naama. Mai tîrziu, Elihu din Buz și Dumnezeu se alătură și ei dialogului.

Alte porțiuni din Scriptură prezintă afinități vagi cu dialogul, precum Proverbe 5:12-14; 7:13-21; 8:4-36. Dar această formă literară nu este atît de amplă în aceste texte precum în Iov.

⁸ Caperă — mugure floral al arbustului de caper (*capparis spinosa*) din regiunea mediteraneană, folosit drept condiment (n. trad.).

ONOMASTICONUL

Unii cercetători au emis ipoteza că o parte din materialele care vorbesc despre înțelepciune, precum poemul despre înțelepciune din Iov 28 sau discursul lui Dumnezeu adresat lui Iov, din Iov 38, sau Psalmii 104 și 148, au avut la bază, parțial, liste de subiecte diverse, care au fost folosite apoi de scriitorii sapiențiali într-o manieră secundară, atunci când și-au organizat teoria despre anumite teme.⁹ Nimeni nu a postulat o relație directă în privința folosirii acestor liste, dar unii au sugerat că ordinea subiectelor și a problemelor ridicate ar fi putut fi influențată de faptul că scriitorii au fost conștienți de existența unor astfel de liste.

CONCLUZII

Interpretul speciilor literare sapiențiale trebuie, ca și în cazul celor mai multe specii, să stabilească mai întâi cu ce tip de text are de-a face. Fiecare gen sau specie presupune o ajustare a strategiei hermeneutice. Probabil că acest tip de text biblic solicită abilități practice mai mari decât alte texte, atunci când se încearcă stabilirea caracterului și a sferei exacte ale acestor specii literare. Desigur, trebuie să se recurgă la folosirea contextului ori de câte ori acesta ajută la clarificarea fundalului pentru oricare dintre aceste forme literare diferite. Dar, unde contextul este incert, rațiunea și evaluarea judicioasă sînt deosebit de importante în analizarea textului cu pricina.

⁹ Vezi, de exemplu, Gerhard von Rad, „Job xxxviii and Ancient Egyptian Wisdom”, in *Studies in Ancient Israelite Wisdom*, ed. J.L. Crenshaw, 1965, retipărit, Alan New York, 1976, p. 267–277; James L. Crenshaw, „Wisdom”, in *Old Testament Form Criticism*, ed. John H. Hayes, Trinity University Press, San Antonio, Texas, 1974, p. 258–259.